

"ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם..." (ל"ה"ב"ד)

האם אדם שהרג נפש בשוגג יכול להיות שליח ציבור?

השיב ה"אור זרוע": אין שום כח ביד אבי התינוק לעכב עליכם מלהתפלל עם אותו רוצח בשוגג, אלא הדבר מוטל על הציבור. אבל ברוצח במזיד, אפילו אם גואלי הדם לא מתנגדים שיתפללו עמו, הציבור עצמם צריכים להתרחק ממנו! וכדברי רב שריא גאון בתשובתו: "ההורג את הנפש אין בידינו לעשות לו מאומה - לא להורגו ולא לחובשו, ולא להגלותו, אלא להמנע ממנו, שלא להתערב עמו, ואסור להתפלל עמו! אסור אפילו להסתכל בדמותו! כפי שאמרו חכמים ש"אסור להסתכל בצלם דמות רשע", ופסול לכל עדות שבעולם, ואסור למנותו, ואסור לאכול ולשתות עמו, ומנדים אותו כל ימיו. ומשגרים אחריו אדם בכל מקום שהולך, ואם מת במריו בית דין סוקלים את ארונו, ואין קוברים אותו בקברי ישראל, ולא הספד ולא אבלות, ואין מזכירים אותו לשבח. במה דברים אמורים במסרב ואינו מקבל דין, אבל אם ניחם אחרי שפכו דם אחיו, ורוצה לקבל דין, דנים אותו כקין וכתיוקן האבות ומסורת הגאונים. וזה דינו: מנדים אותו שיהא הולך למקום ההרוג... יעמוד שם שלשה חודשים ויצום בכל יום. ביום הראשון שיגיע שם יגלחו את ראשו וזקנו, ויכוהו מכת מרדות בלא מספר, ואם מת תחת ידי המכה אין עליהם כלום, ומיתתו כפרה על כל עוונותיו.

'את שלש הערים תתנו מעבר לירדן, שבגלעד מצויים רוצחים'. (מכות טז)
... בעוד שהיו הולכים ראו מרחוק אדם סוחב משא מתקרב אליהם. אמר רבי חייא: 'נזדרזו ונמהר ללכת, שמא אדם זה הינו גוי או עם הארץ ואסור ללכת עמו יחדיו בדרך'.
אמר רבי יוסי: 'אדרבה, נשב ונמתין עד שיגיע לכאן, כך נראה מי האיש, אולי הוא גדול בתורה'. כאשר הגיע אליהם האיש, אמר להם: 'המעבר הזה של הדרך שאתם עומדים ללכת בו מסוכן. שודדים מסתתרים בדרך הזו. עוברים שם רק בשיירה. יודע אני דרך אחרת, דרך עוקפת'.
והוסיף ואמר: 'הייתי חייב לומר לכם זאת כדי שלא אעבור על מה שנאמר 'לפני עיור לא תיתן מכשול', הרי אתם כסומים בדרך הזו...' אמר רבי יוסי: 'ברוך הבורא שהביאו לכאן!'
הלכו עמו, לאחר זמן הזהירים: 'מעתה אל תדברו כלום, אפילו בשקט עד שנעבור את מקום הסכנה'.
לאחר שעברו אותו מקום, סיפר להם: 'בדרך היא שהייתם אמורים לעבור פעם הלכו בה כהן תלמיד חכם יחד עם כהן עם הארץ. קם עם הארץ על הכהן החכם והרגו.
מאותו היום ואילך כל מי שעובר באותו מקום מסתכן בנפשו, כי התחברו שם שודדי הרים, רוצחים ושודדים את עובדי הדרך. הקב"ה תובע דמו של אותו כהן תלמיד חכם בכל יום. תביעה יש על בני העולם למה לא ליוו את החכם ההוא וגרמו מיתתו, לכן מידת הדין מתגברת שם, מעוררת לנקום דמו'. (זוהר בשלח ט"ז)

ואם יעמוד מהכאות הללו, יכוהו עוד בכל שני וחמישי עד שלשה ירחים, ובכל שני וחמישי ילך וישתטח ויבכה על עצמות ההרוג, ויוליך עמו שלשה בני אדם לעדות. ואחר שלושה חודשים אלו יצא לגלות חמש שנים, כנגד חמש גלויות שנאמר בקין, ואלו הן - 'נע ונד נע ונד נוד...' ובאלו חמש השנים לא יהיה רשאי לשתות יין ושכר וכל דבר המשכר, לא בשבת ולא במועדים, ולא יאכל בשר אלא בשבת וחג... ויאמר בכל מקום שילך כי הוא רוצח, שנאמר 'וזה דבר הרוצח'. כדינו של רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו, אומר להם 'רוצח אני!' ואם ימות יקבר בקברי ישראל בכבוד. ובשובו מגלותו לא יהיו רשאים גואלי הדם לגעת בו ולא בצאצאיו ולא לבאים מכוחו. ויכול להנשא, ואיש אל ימנע מחופתו! גם לא יהיה רשאי אף אחד לחרפו בדבר הזה אחר שקיבל עליו דין, והעושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו... ויהיה כשר לכל דבר כשאר ישראל". ("אור זרוע" ח"א ק"ב ע"י"ש, תשו' גאונים" י" סניני" י' וקיצרתי! ואת אשר פסקו רבני רומי למי שאין בו כח לסבול את כל הכתוב עיין ב"תיקון הגאונים"...) (שם)

"מצוה לדון בחייבי מיתות בית דין, ושיגלה הרוצח לערי מקלט, ועתה אין אנו דנים דיני נפשות... וכן ערי מקלט אין לנו שיגלה בהן הרוצח". (סו"ט ח"ב תכ"ה ונ"ב, בענין גואל הדם בזמן הזה יעויין עלון פרשת מטו"מ תש"ט)
'וכן יש תשובת גאון - על אחד שקם על חבירו בפורים כטוב לבו ביין ויהרגהו, טען האיש שלא ידונו אותו בדין רוצח...
סיים הגאון תשובתו: 'עתה רבותי אל תתנו יד לפושעים להיות כל איש צורר... שכל שונא לחברו יהרגנו ויאמר הלא משחק אני, שוגג הייתי, העמידו בית דין, והכו וענשו למיגדר מילתא!' (שם)
כתב "ערוך השולחן": בזמן הזה אין לנו רשות לדון דינים, לא חייבי מיתות ולא חייבי מלקות, והמלכות שופטת אותן.
ואם עשו בסתר, ה' ינקום נקמת דם השפוך, ומבדילים אותם מהעדה! ואמרו חז"ל, מיום שחרב בית המקדש אף על פי שבטלו דיני ארבע מיתות בית דין מן השמים דנים אותם מידה כנגד מידה. וכל זה מן הדין, אבל אם רואים צורך שענה וגדר, ויש רשות מהמלוכה, יכולים להענישו כמה שרואים, לפי פרצת הדור. (שם)

מתוך תקנת הקהילות במורביה

"אם נמצא יהודי הרוג על ידי גוי, יהיו הפרנסים מעמידים גואלים לרדוף אחרי הרוצחים לקחת נקם מדמם, ונתחייבו כל הקהל לתרום למס מיוחד לכסות ההוצאות בזה."
(התקנות בישראל¹)

שאם חס ושלום לא יהיו נוקמים מן הרוצח יהיה דמם של בני ברית הפקר! ויהיו כל עוברי דרך בסכנה זו. לכך צריכים כולם לסייע לזה, וכך נהגו פעמים הרבה, ועשינו עם פרנסי הדור שהיו מעמידים גואלים לרדוף אחר הרוצחים.

אפילו במקרים שידענו שלא נוכל בפועל להנקם מהרוצח, בכל זאת העמדנו גואלים לרדוף אותם בדין, כדי שיהא מפורסם שאין דמם של ישראל הפקר.

ויש לכפות את קרוב הנרצח שיהיה רודף אחר הרוצח להעמידו לדין. ואם הוא עצמו לא יכול להמיתו אלא על ידי אחר, דוגמת בית משפט, צריך להוציא ממנו על זה, ככל מצוות עשה!

ונראה שחייב לשלם רק מה שרגילים לתת לשופטים ולשוטרים, אבל שוחד ושכר עורכי הדין אין לחייבו, דיש לחשוש שבשל כך הקרובים ישתמטו ולא ירדפו אחרי הרוצח לבקש עליו דין.

ולמעשה "גואל הדם" הינו אפילו אם הוא קרוב רחוק, רק שראוי ליורשו ואין קרוב יותר ממנו.

(ש"ת "צמח צדק" ק"א)

מתוך תקנות "ועד קהילות ליטא"

"אם תהיה רציחה והשעה צריכה להשתדל נקמה, אם הנרצח הינו אדם אמיד, יתנו יורשיו החצי להוצאת הנקמה, והקהל שהנרצח אצלם עם הסביבות שלה רביעית, ובני המדינה רביעית.

ואם תהיה הרציחה בישוב, הקהילה שהישוב שייך לה יתנו הרביעית. ואם הנרצח אינו אמיד וגם ידי היורשים אינם משיגים ליתן החצי משלהם, אזי יתן הקהילה חצי."
(פנקס ועד קהילות ליטא - שנת שפ"ג)

השבוע חל יום הזכרון לגאון הצדיק רבי משה טייטלבוים בעל ה"ישמח משה", כ"ח תמוז תר"א

מעשה שארע בהונגריה, במוהל ר' יואל שהוזמן למול את בן אחותו

סיפר המוהל: 'כיון שאחותי הודיעה לי על הברית מאוחר, והעיירה בה התגוררה היתה רחוקה מעירי מרחק כמה פרסאות, הגעתי לעיירה סמוך מאד לשבת ולא היה לי פנאי להתבונן בתינוק יום לפני הברית כנהוג. בכל זאת שלחתי לשאול - האם התינוק בריא ויונק כרגיל, והשיבו לי בחיוב.

אמי שבאה איתי והלכה לראות את הרך הנוול אמרה לי: "התינוק נראה לי צהוב, אבל יכול להיות שזה בגלל שאמו הפכה את פניה ממנו". על סמך דבריה אלו של אמי שאלתי את אחותי האם היא רואה בתינוק איזה שינוי, והשיבה בשלילה.

בשבת, כשהתינוק היה על ברכי הסנדק, ראיתי לראשונה את התינוק והנה הוא צהוב! ואשתומם מה לעשות - מצד אחד יש סכנה, אך מצד שני נזכרתי בדברי אמי, ומה גם שראיתי תינוקות רבים שמחליפים צורתם לכמה גוונים בשבוע הראשון.

ובפרט, לבי אמר לי שלא אפחד, שהרי כבר מאות תינוקות מלתי בהצלחה. גם לא רציתי לצער את משפחתי בגלל ההוצאה הגדולה שהוציאו על סעודת הברית...

אנשים רבים היו שם במעמד הברית, אך אין "איש" שיכולתי להתייעץ עמו, ובעת כזאת עושים דברים בזריזות... ומלתי את התינוק. ביום ראשון נסעתי ולא שמעתי דבר.

אחרי שבועיים חלמתי בלילה - בא אלי איש בקול רינה כדרך המתפללים ועמד מולי כדרך שרוצים להכות איש!!! מרוב בהלה התעוררתי. הפחד לא סר מעלי כמה ימים, ולא יכלתי להרגע גם אחרי שניסו להרגיעני באומרים "חלומות שוא ידברו".

בתוך זה באה השמועה הקשה שהתינוק נפטר חמישה ימים לאחר הברית. נסעתי לביתם, שם אבי התינוק אמר לי כי אילו היה יודע מההלכה שאין למול תינוק ירוק, לא היה נותן לי למולו. מחמת דיבורו נתגברה עלי החרדה אם לא עברתי על דברי ה"שולחן ערוך", כי בזמן הברית נעלמה ממני הלכה זו, ורק חששתי שהוא חולה. על כן באתי לדעת מה דיני?

השיבו הגאון ה"ישמח משה":

הנה אמת שעל ספק שגגה צריך יותר כפרה מודאי שגגה, והטעם מבואר ברבינו יונה - מפני שעל 'ודאי' אדם שם אל לבו ומתחרט

וחוזר בתשובה שלימה, אבל על 'ספק' עושה סברות להקל, ולכן החמירו בו יותר.

אבל בנידוננו נראה שאין כאן אפילו ספק, דכיון שלא נראה בתינוק שום מיחוש בשלושת הימים שאחרי הברית, הרי ודאי שלא בגלל המילה הוא מת, וכמו שמצינו בדין של 'מתו אחיו מחמת מילה', שאינו נחשב למת מחמת מילה, ומלים את אחיו. והלא אפילו בהיכה את חברו בזדון כתוב "אם יקום ויתהלך בחוץ". ואף שיש לחלק בין עונש מיתה לענין תשובה, בכל זאת כיון שהתינוק היה בריא אחרי הברית אין לחשוש.

ובפרט שיש לצרף שעדיין התינוק בתוך שלושים יום ובכלל נפל הוא. ובענין החלום אין כאן חלום ברור, אלא רק דמיון בעלמא.

אך כיון שהיה לו לחשוש להלכה שאין למול 'ירוק', הוי "כחישב לאכול בשר חזיר ועלה לו טלה" וצריך על כך כפרה, אף שכאן עשה מצוה, מכל מקום יש לומר שזה בכלל "חישב לאכול חזיר" מכח "שגגת תלמוד עולה זדון", דהיינו שנעלמה ממנו ההלכה.

על כן יתענה ארבעים יום מפוזרין, בכל שבוע יום, ואותו היום יסיים התהלים, ובכל יום ילמד כמה משניות לעילוי נשמת התינוק. ובכל שנה, כשיגיע יום פטירתו יאמר את כל ספר התהלים, וילמד פרק משניות, ואין צריך להתענות, ואם יעשה זאת, נסלח לו וחטאתו תכופר.

רק זה יקבל על עצמו, שמהיום והלאה יעיין בעצמו בתינוק שעומד למולו יום קודם המילה! (ש"ת "השיב משה" מ"ט ועיין י"ד רס"ג א)

סדר תשובה מהגאון רבי חיים ברלין על ספק הריגת תינוק בשגגה במיטת אמו

א. סדר תעניות. ב. וידוי. ג. יחלקו צדקה כפי יכולתם בשנה הראשונה וביום היארצייט, וביותר ישתדלו לנדוב לתלמוד תורה אם יש בעירם, ואם אין - יוכלו לשלוח לוולוז'ין או ליד.

ד. כל השנה הראשונה לא תלך לשום שמחה מחוץ לביתה, אפילו לשמחה של מצוה. ה. כל השנה הראשונה לא תלבש תכשיטים, אפילו בשבת ויום טוב. ו. תקבל עליה שמהיום והלאה לא תשכיב לעולם את ילדיה במיטתה, בעת שנתה.

ח. תוסיף להדליק עוד נר אחד לשבת. ט. תזהר להדליק הנרות בערב שבת בעוד היום גדול, שלא תבוא ליד ספק חילול שבת.

י. ביארצייט ידליקו נר עבור נשמתו. יא. אם תלד זכר תקרא לו בשם אחיו, ויסיפו לו שם, דהיינו, אם היה נקרא משה יקראו לילד חיים משה. אם את כל אלה עשו, סר עוונם וחטאתם יכופר! (ש"ת "נשמת חיים" קפ"ד)

"ואם בכלי ברזל הכהו... או בכלי עץ יד... ואם בשנאה... ואם בפתע..."

עוד "ואם" שהעלתי בזכרוננו (בגון, אותם שנים שרצו בכבש, יומא כג.)

רב שילא הרג רשע במקל? קיבל מהמלכות רשות לדוננו. (ברכות נח.)

את מי שני מלאכי השרת רצו להרוג? רבי יוחנן ואילפא. (תענית כא.)

מי נהרגו בשערי לוז? 'שני כושאי', שני סופריו של שלמה. (סוכה נג.)

את מי מלאכי חבלה התכוונו להרוג בלילה? רבא, אביו בא אליו בחלום והצילו - בבוקר כל מיטתו היתה מלאה בסכינים. (חולין קלג.)

מה המשותף לצדוקי שזלזל, התלמיד שלגלג ויהודה בן גרים? נעשו גל עצמות. (ברכות נח. ב"ב עה. שבת לד.)

את מי המלך הרג במיתה כה משונה, שחיברוהו לשני עצים ושחררו? בר הדיא, פותר החלומות של אביו ורבא... (ברכות נו.)

מי הרג את הלודאים אוכלי האדם במכה אחת? ריש לקיש. (גיטין מז.)

טעות של מלאך בזיהוי... היתכן?! מסוכן להתקרב לתנור! (חגיגה ד.)

למי שברו את מפרקתו במקל? רב כהנא הרג את המוסר. (ב"ק קיז.)

בדרך לארץ שחט בן חוזאי את חברו, למה? בשל כעס. (נדרים כב.)

את מי שחטו בערב פסח? רשעים הרגו את אחיהם הקטן היתום, כדי שיוכלו ליורשו. (כתובות קב: עפ"י נימוק")

הינוקא שאחר חתכו בסכין ושלחו ל"ג בהכנ"ס, למה? עיין חגיגה טו:

אמא לא שוכחת תינוק ברכב... מי האם שעשתה כזאת?

המינקת השוטה שחנקה את בנה, כדי שתוכל להנשא. (כתובות סו)